

Донецьк : Донецьке управління статистики, 2007. — 56 с.

15. Статистичний щорічник України за 2006 рік / Державний комітет статистики України ; за ред. О. Г. Осауленка. — К. : Консультант, 2007. — 662 с.

16. Солоха Д. В. Функціонування і розвиток інноваційного потенціалу регіональних соціально-економічних систем: теорія, методологія, практика : монографія / Д. В. Солоха. — Донецьк : ВІК, 2012. — 439 с.

17. Управління розвитком інноваційного потенціалу регіонів в перехідній економіці України : монографія / [Матросова Л. В., Овечкіна О. А., Іванова К. В., Солоха Д. В.]. — Донецьк : Донбас, 2009. — 485 с.

18. Хакен Г. Синергетика / Г. Хакен ; пер. с англ. — М. : Мир, 1980. — 328 с.

19. Шуміхін В. Технополіси — двигун інноваційного розвитку регіонів / В. Шуміхін, Е. Захарченко // Інтелектуальна власність, 2005. — №7. — С. 32–36.

Поступила до редакції 28.10.14

© О. В. Белякова, 2014

УДК [338.45:669]:33.05

І. О. Казачков*

ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ВІТЧИЗНЯНИХ МЕТАЛУРГІЙНИХ ПІДПРИЄМСТВ У ПІСЛЯКРИЗОВОМУ ПЕРІОДІ

У статті розглянуто сучасний стан металургійної галузі України. Доведено, що низькі обсяги виробництва сталі можуть компенсуватися підвищенням її якості. Проаналізовано основні показники діяльності вітчизняних металургійних підприємств. Досліджено технологічні аспекти виробництва сталі та узагальнено основні проблеми металургійного комплексу України. Акцентовано увагу на необхідності негайного техніко-технологічного переоснащення металургійних комбінатів повного циклу, у якому провідну роль повинна взяти на себе держава.

Ключові слова: конкурентоспроможність, виробництво сталі, якість металопродукції, кризовий стан, держава.

В статье рассматривается современное состояние металлургической отрасли Украины. Доказано, что низкие объемы производства стали могут быть компенсированы повышением её качества. Анализируются основные показатели деятельности отечественных металлургических предприятий. Исследуются технологические аспекты производства стали, а также обобщаются основные проблемы металлургического комплекса Украины. Акцентируется внимание на необходимости немедленного технико-технологического перевооружения металлургических комбинатов полного цикла, в котором ведущую роль должно взять на себя государство.

Ключевые слова: конкурентоспособность, производство стали, качество металлопродукции, кризисное состояние, государство.

The current state of metallurgical industry of Ukraine is reviewed in this article. It has been proved that the low steel production can be offset by steel quality improvement. Main indicators of activity of domestic metallurgical enterprises are analyzed. Technological aspects of the steel production are investigated. Main problems of the metallurgical complex of Ukraine are summarized. The attention is focused on the necessity of immediate technical and technological re-equipment of full cycle metallurgical plants, where the leading role should be taken by the state.

Keywords: competitiveness, steel production, quality of metal products, crisis, state.

Постановка проблеми. У XVIII сторіччі шотландський економіст Адам Сміт у своїй найвідомішій праці «Дослідження природи та причин багатства народів» дійшов висновку про те, що чим більшим є розмір ринку, тим більш розвинутим є поділ праці. Сьогодні

мова йде про формування глобальної економіки, у якій міжнародний поділ праці не тільки не втратив свого значення, але й набуває нових форм прояву. Його існування пояснюється різними виробничими можливостями країн-товаровиробників.

* Казачков І. О. — канд. екон. наук, доцент кафедри економіки підприємства, Запорізька державна інженерна академія, м. Запоріжжя.

Значний природно-ресурсний та кадровий потенціал України дозволив їй за останні сто років досягти високого рівня розвитку як у промисловості так і у сільському господарстві. Історично склалося так, що у промисловості провідними галузями виступають металургія та машинобудування. При цьому для ефективної роботи металургійного комплексу в Україні є практично все необхідне: запаси металевих руд та прісної води, дешеві джерела електроенергії, значний кадровий потенціал, вигідне географічне розташування, розвинута транспортна інфраструктура тощо. Разом з тим, економічна криза, політична нестабільність, недосконалість нормативно-правової бази, неефективна інвестиційна політика держави та ряд інших проблем в останнє десятиріччя призвели до занепаду української металургії. Тож сьогодні треба постійно проводити наукову дискусію та спільними зусиллями розробляти інструментарій для виводу металургійного комплексу України з кризового стану. У перспективі це надасть можливість посилити конкурентну позицію держави на світових ринках збуту, стимулюватиме валютні надходження, забезпечуватиме робочі місця, підвищуватиме рівень життя населення промислових регіонів тощо. Таким чином, особливо актуальним науково-практичним завданням є пошук причин виникнення та шляхів вирішення проблем вітчизняних металургійних підприємств.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання розвитку металургійного комплексу України постійно розглядаються в науковій економічній та технічній літературі. Багато уваги приділяється стратегічному управлінню металургійними підприємствами, їх економічній безпеці, можливостям підвищення ефективності функціонування окремих систем (логістичної, збутової), напрямкам удосконалення техніки та технології виробництва металопродукції тощо. Останні дослідження науковців, зокрема: О. М. Арапової [1], С. Б. Горяїнової [2], О. В. Камішнікової [3], М. Г. Пивоварова [4; 5], О. В. Сталінської [6], А. М. Ткаченко [7], — показали, що у своїй діяльності вітчизняні металургійні підприємства стикаються зі значною кількістю як зовнішніх так і внутрішніх проблем. Однак зазначені проблеми викремлюються по факту їх існування, а от причинно-наслідкові зв'язки досліджуються недостатньо. Через це деякі загалом перспективні пропозиції науковців стосовно виводу металургійної галузі з кризового стану в подальшому не знаходять свого практичного застосування. Відтак існує нагальна потреба у критичному аналізі сучасних проблем металургійних підприємств України.

Метою статті є дослідження причин кризового стану вітчизняних металургійних підприємств та визначення найбільш перспективних напрямків їх подальшого розвитку.

Для досягнення поставленої мети було використано такі методи наукового дослідження, як порівняння, ідеалізація, абстрагування, аналіз, індукція, дедукція, логічний метод.

Вклад основного матеріалу. На момент розпаду Радянського союзу Україна була однією з держав, у власності якої були унікальні підприємства, матеріально-ресурсна база та науково-технічний потенціал [5, с. 66]. Однак розрив виробничо-господарських зв'язків з підприємствами інших радянських республік призвів до поступового скорочення обсягів випуску практично всіма галузями економіки. Найбільш розвинені галузі з часом переорієнтувалися на експорт своїх товарів. На даний момент металургійний комплекс України майже 80 % [1, с. 19] своєї продукції поставляє за кордон.

З таблиці 1 видно, що Україна займає 10 місце у списку світових виробників сталі. Її основним конкурентом на міжнародному ринку є Китай. Однак варто зазначити, що дешева китайська продукція має незадовільну якість, особливо якщо вона випускається не за технологією провідної компанії. Зі свого ж боку світові споживачі висувають все більш жорсткі вимоги саме до якості сталі, що пов'язано із бурхливим розвитком високоточних галузей промисловості.

Таким чином, Україна виробляє у 23 рази менше сталі ніж Китай та у 2 рази менше ніж Росія. Однак, навіть незважаючи на істотну різницю у загальних обсягах виробництва, українські метало-виробники можуть змістити акцент від вартості до якості металопродукції, що поставиться на світові ринки. Саме таке завдання повинні поставити перед собою провідні вітчизняні металургійні підприємства.

Таблиця 1

Країни-лідери по виробництву сталі [1, с. 20]

№ у рейтингу	Країна виробник	Обсяг виробництва, млн. т.		Відхилення, %
		2012 рік	2013 рік	
1	Китай	720,57	779,00	+7,5
2	Японія	107,17	110,60	+3,1
3	США	88,74	87,00	-2
4	Індія	77,05	81,20	+5,1
5	Росія	70,44	69,40	-1,5
6	Південна Корея	68,90	66,00	-4,4
7	Німеччина	42,83	42,60	-0,05
8	Туреччина	35,88	34,70	-3,4
9	Бразилія	34,54	34,20	-1
10	Україна	32,99	32,82	-0,5

Сьогодні на українському ринку діє приблизно 8 металургійних комбінатів повного циклу, що забезпечують Україні не останнє місце у світі з випуску чавуну, сталі та прокату: ВАТ «МК Запоріжсталь», ПАТ «ММК ім. Ілліча», ПАТ «МК Азовсталь», ПАТ «Арселорміттал Кривий Ріг», ПАТ «ДМК ім. Дзержинського», ПАТ «Алчевський металургійний комбінат», ВАТ «Макиївський металургійний комбінат», ВАТ «ДМК ім. Петровського». Крім того важливу роль для металургійної галузі України відіграють такі підприємства, як: ПАТ «Дніпрспецсталь», Інтерпайп СТАЛЬ, ПАТ «Запорізький завод феросплавів», ПАТ «Нікопольський завод феросплавів», ПАТ «Стахановський завод феросплавів» тощо.

Однак, чи є в цих підприємств можливість виготовляти порівняно дешеву, але високоякіс-

ну сталь? Для того, щоб відповісти на це питання потрібно проаналізувати поточний стан їхньої господарської діяльності, дослідити технологічні аспекти виробництва сталі та оцінити нагальні проблеми металургійного комплексу України.

Розглянемо основні показники господарської діяльності ПАТ «МК Запоріжсталь», ПАТ «Запорізький завод феросплавів» та ПАТ «Дніпрспецсталь» за період 2008–2013 роки (таблиця 2). Всі три підприємства знаходяться поруч, а отже мають однаковий доступ до факторів виробництва. Для виготовлення металопродукції вони застосовують різні технології, а отже мають різних постачальників сировини та не конкурують на ринках збуту продукції. Таким чином, запропонована вибірка репрезентує ситуацію в металургійній галузі України в цілому.

Таблиця 2

Основні показники господарської діяльності ПАТ «МК Запоріжсталь», ПАТ «Запорізький завод феросплавів», ПАТ «Дніпрспецсталь» за період 2008–2013 рр. (складено автором на основі [8])

№	Показник	Рік					
		2008	2009	2010	2011	2012	2013
ПАТ «МК Запоріжсталь»							
1	Коефіцієнт придатності основних засобів	0,4631	0,4360	0,3975	0,4107	1,0000	0,8931
2	Фондовіддача	2,5454	1,7587	2,5498	3,3771	2,3416	1,6898
3	Коефіцієнт оборотності оборотних коштів	4,1365	2,7132	4,3965	5,0958	4,4790	3,8204
4	Продуктивність праці	16,0094	12,6532	15,9163	16,7697	13,4556	11,3917
5	Коефіцієнт співвідношення ДЗ та КЗ	1,0767	0,9109	0,8710	0,7700	0,3587	0,2248
6	Коефіцієнт покриття	1,6639	1,5373	1,1399	0,8756	0,5278	0,5950
7	Коефіцієнт абсолютної ліквідності	0,4763	0,2697	0,1546	0,0775	0,0183	0,0324
8	Коефіцієнт автономії	0,5831	0,6242	0,5858	0,5268	0,4638	0,4323
9	Рентабельність власного капіталу за ЧП	0,76 %	0,00 %	3,94 %	0,00 %	0,00 %	0,13 %
10	Рентабельність продажу	10,00 %	5,10 %	7,63 %	4,85 %	4,36 %	9,53 %
ПАТ «Запорізький завод феросплавів»							
1	Коефіцієнт придатності основних засобів	0,0929	0,0928	0,0953	0,0982	0,0984	0,0980
2	Фондовіддача	0,6430	0,3477	0,5733	0,1922	0,1338	0,2028
3	Коефіцієнт оборотності оборотних коштів	2,7818	1,1943	1,1002	0,5270	0,9855	1,4940
4	Продуктивність праці	32,1908	19,6723	21,5056	11,9445	13,8339	14,1539
5	Коефіцієнт співвідношення ДЗ та КЗ	2,0792	0,6909	3,1222	1,7047	0,7243	1,6857
6	Коефіцієнт покриття	1,0902	0,9567	1,4462	0,7202	0,4844	0,7171
7	Коефіцієнт абсолютної ліквідності	0,0000	0,0018	0,0035	0,0004	0,0000	0,0000
8	Коефіцієнт автономії	0,2610	0,2285	0,1205	0,0723	0,0523	0,0795
9	Рентабельність власного капіталу за ЧП	35,83 %	0,00 %	20,89 %	0,00 %	0,00 %	0,00 %
10	Рентабельність продажу	23,20 %	3,18 %	16,69 %	0,00 %	0,00 %	4,90 %
ПАТ «Дніпрспецсталь»							
1	Коефіцієнт придатності основних засобів	0,1696	0,1677	0,1557	0,1507	0,8752	0,8094
2	Фондовіддача	1,3997	0,8241	1,5277	2,1460	2,0307	2,5889
3	Коефіцієнт оборотності оборотних коштів	2,7790	1,6940	2,6662	3,4062	3,0284	3,3298
4	Продуктивність праці	13,5843	10,6740	15,4603	16,5006	13,0515	12,0408
5	Коефіцієнт співвідношення ДЗ та КЗ	1,8860	1,2550	0,9411	0,8316	0,6488	0,8464
6	Коефіцієнт покриття	0,8038	0,8090	0,8612	1,4074	0,7655	0,9192
7	Коефіцієнт абсолютної ліквідності	0,0273	0,0349	0,0321	0,0423	0,0334	0,0352
8	Коефіцієнт автономії	0,1553	0,0930	0,1005	0,1094	0,0748	0,0219
9	Рентабельність власного капіталу за ЧП	0,00 %	0,00 %	28,23 %	2,71 %	0,00 %	6,50 %
10	Рентабельність продажу	16,46 %	12,93 %	13,47 %	9,70 %	3,50 %	9,53 %

ДЗ – дебіторська заборгованість; КЗ – кредиторська заборгованість; ЧП – чистий прибуток.

З таблиці 2 можемо зробити наступні висновки:

1) Всі досліджувані підприємства мають високий ступінь зношеності основних виробничих фондів. Про це свідчать низькі значення коефіцієнта придатності. Переоцінка основних засобів, що була проведена ПАТ «МК Запоріжсталь» та ПАТ «Дніпроспецсталь» у 2012 році, позитивно вплинула лише на їх вартісний знос, але не на фізичний.

2) Протягом 2008–2013 років спостерігалися різкі коливання показників ефективності використання ресурсів (фондовіддача, коефіцієнт оборотності, продуктивність праці). Практично на 100 % це можна пояснити динамікою зміни чистого доходу від реалізації продукції. Тобто незалежно від того, які зміни відбувалися у складі основних та оборотних коштів або у складі та структурі персоналу підприємств, все одно вирішальне значення мали обсяги збуту продукції.

3) Погіршилося значення коефіцієнта співвідношення між дебіторською та кредиторською заборгованістю. На ПАТ «МК Запоріжсталь» це пов'язано із постійним зростанням обсягів кредиторської заборгованості. На ПАТ «Запорізький завод феросплавів», навпаки, із поступовим зменшенням обсягів дебіторської заборгованості при практично незмінному обсязі кредиторської заборгованості в 1 млрд. грн. На ПАТ «Дніпроспецсталь» коефіцієнт співвідношення протягом шести років знизився з 1,89 до 0,85 через те, що темп росту кредиторської заборгованості постійно перевищував темп росту дебіторської заборгованості.

4) Платоспроможність ПАТ «МК Запоріжсталь» та ПАТ «Запорізький завод феросплавів» погіршилася — у ПАТ «МК Запоріжсталь» за період з 2008 року по 2013 рік коефіцієнт покриття знизився майже втричі, а у ПАТ «Запорізький завод феросплавів» коефіцієнт абсолютної ліквідності в 2012–13 роках взагалі мав нульове значення. У ПАТ «Дніпроспецсталь» коефіцієнти покриття та абсолютної ліквідності, навпаки, зросли. Разом з тим, навіть у 2013 році, їх значення все ще далекі від нормативних.

5) Посилюється залежність всіх трьох підприємств від зовнішніх джерел фінансування. Про це свідчить негативна динаміка зміни коефіцієнта автономії. У 2013 році власний капітал ПАТ «МК Запоріжсталь» займав 43 % у структурі його пасивів, у ПАТ «Запорізький завод феросплавів» — 8 %, у ПАТ «Дніпроспецсталь» — 2 %.

6) Діяльність досліджуваних металургійних підприємств є нерентабельною. Рентабельність власного капіталу або дорівнює нулю, або має близьке до нуля значення. Навіть, коли у 2010 році значення цього показника були достатньо

високими, а саме 20,89 % у ПАТ «Запорізький завод феросплавів» та 28,23 % у ПАТ «Дніпроспецсталь», то обсяг власного капіталу у структурі пасивів цих підприємств не перевищував 12 %. Рентабельність продажу за останні 3 роки у жодного з підприємств не перевищувала 10 %. Окремо слід звернути увагу на те, що у 2011 та 2012 роках ПАТ «Запорізький завод феросплавів» взагалі мав нульове значення цього показника, тобто собівартість реалізованої продукції перевищувала чистий дохід від її реалізації.

Таким чином, за результатами проведеного аналізу можна констатувати, що вітчизняні металургійні підприємства повністю залежать від ринкової кон'юнктури та вичерпали практично всі внутрішні резерви.

Зі свого боку, науковці виокремлюють наступні проблеми та основні причини поточного кризового стану багатьох підприємств металургії:

- політична нестабільність [5, с. 63];
- наявність митних та валютних бар'єрів [7, с. 29];
- правова неефективність [2, с. 133; 5, с. 66; 7, с. 55];
- слабка антимонопольна політика [3, с. 78; 7, с. 55];
- виснаження інвестиційних ресурсів [7, с. 29];
- неефективна приватизація державного майна [7, с. 55];
- корупційність посадових осіб, органів влади та управління [7, с. 29];
- сприятливі умови для вивезення фінансових ресурсів за межі країни [7, с. 55];
- залежність від кон'юнктури світового металургійного ринку [2, с. 133; 3, с. 78; 4, с. 142; 6, с. 357; 7, с. 29];
- залежність від постачальників сировини й матеріалів [1, с. 21; 3, с. 78; 4, с. 142; 6, с. 356];
- використання застарілого обладнання [1, с. 21; 2, с. 133; 4, с. 142; 5, с. 66];
- технологічна відсталість від металургійних підприємств провідних країн світу [1, с. 21; 2, с. 133; 3, с. 78; 5, с. 67; 7, с. 55];
- неефективний менеджмент [2, с. 133].

Як бачимо із наведеного вище переліку, більшість проблем для вітчизняних металургійних підприємств створює сама держава. Недосконале законодавство, неефективні інвестиційна, антимонопольна, зовнішньоекономічна, приватизаційна, інноваційна, амортизаційна політика, повсюдні прояви корупції та постійні перерахування коштів в офшори, — все це і зараз продовжує поглиблювати кризовий стан металургійної галузі.

Однак парадоксальним є той факт, що за поточних обставин саме пряме втручання держави, а не ринкові механізми, може стабілізувати ситу-

ацію та вивести українську металургію з кризи. Щоб зрозуміти всю важливість прямого державного втручання, необхідно розібратися, яким чином українські металургійні підприємства можуть підвищити якість своєї продукції, а відповідно й свою конкурентоспроможність на світових ринках збуту. Для цього розглянемо загальну схему виробництва сталі (рис. 1).

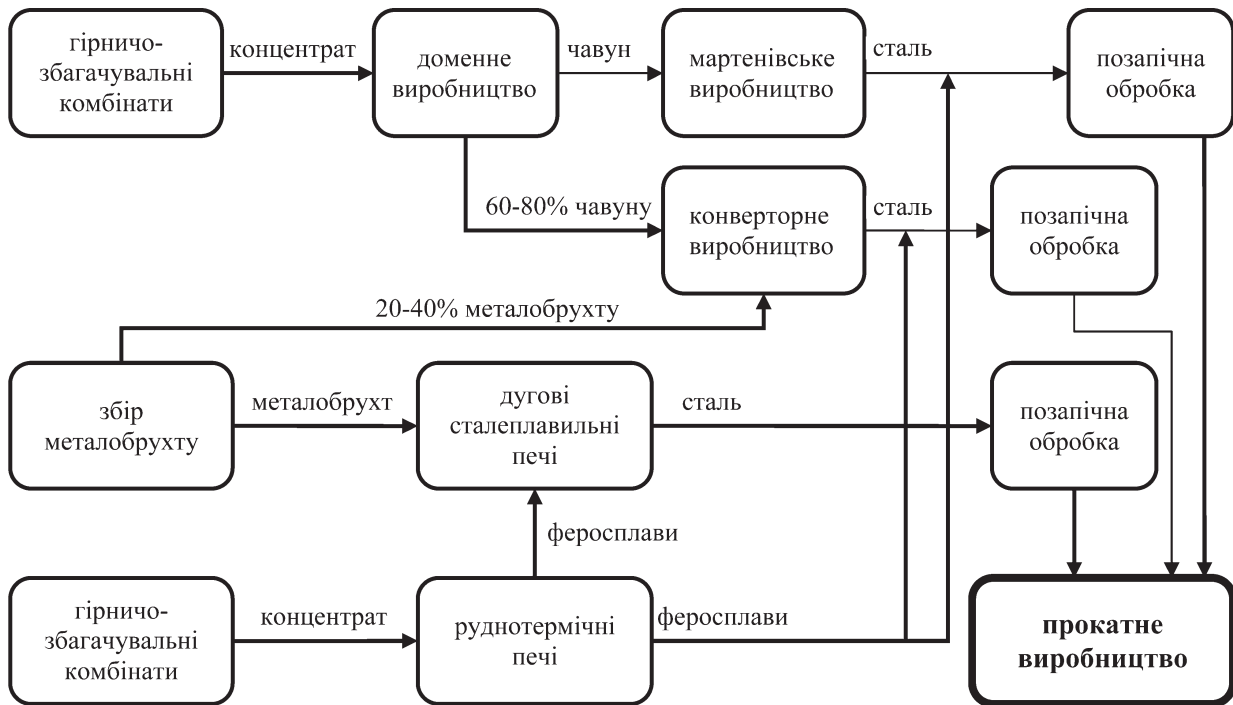

Рис. 1. Загальна схема виробництва сталі (складено автором)

ти високоякісні марки сталі, а крім того споживає значні обсяги природного газу.

Відтак для того щоб підвищити якість української сталі необхідно впровадити на вітчизняних металургійних комбінатах конверторний спосіб виробництва та позапічні методи обробки (вакуумування, використання синтетичних шлаків, спеціальні методи переплавів тощо). Крім того доцільним буде оновлення обладнання в прокатних цехах підприємств та впровадження пилоугільної технології в доменних цехах (переваги пилоугільної технології детально описано у [9]).

Звичайно все це потребує значних фінансових вкладень. Але у сучасній українській економіці склалася ситуація, за якої власники підприємств не мають бажання впроваджувати інноваційні технології. Основне їх гасло сьогодні: «Максимальне одержання прибутку при найменших витратах на реконструкцію» [5, с. 35].

Окрім того слід пам'ятати, що підприємства чорної металургії, особливо повного циклу, значною мірою залежать від забезпеченості сировиною та паливом. Після приватизації гірничо-металургійних підприємств вся сировинна база опинилася під контролем фінансово-промислових груп. Більше того, наявність доступу до си-

Як бачимо з наведеної схеми, Україна не може відмовитися від послуг металургійних підприємств повного циклу. Лише металургійні підприємства повного циклу забезпечують переробку залізних руд, запаси яких удосталь присутні на території держави. Разом з тим мартенівський спосіб виплавки сталі через свою техніко-технологічну відсталість не дає можливості виготовля-

ровини (перш за все мова йде про залізну руду та кокс) зараз є одним з визначальних факторів виживання металургійних підприємств [6, с. 356].

Таким чином, оскільки власники металургійних підприємств не бажають вкладати кошти у розвиток виробництва, у фінансовій звітності підприємства постійно показують свою збитковість, фінансово-промислові групи, що їх контролюють, уникають оподаткування прибутків, користуючись послугами офшорних зон, — то єдиним радикальним рішенням є часткова націоналізація гірничо-металургійного комплексу, який для України має стратегічне значення. В першу чергу у власність держави повинні перейти всі видобувні підприємства та всі металургійні комбінати повного циклу. У приватній власності залишаться металургійні підприємства, що використовують для виготовлення металопродукції нерудну сировину або виробляють напівфабрикати промислового призначення (феросплави та тому подібне).

Відтак всі питання пов'язані із технічним переоснащенням металургійних гігантів перейдуть у компетенцію держави. Впровадження останньою конверторного способу виробництва та позапічних методів обробки дозволить виготовляти високоякісні марки сталі, а відповідно через механізм

ринкової конкуренції стимулюватиме до проведення реконструкції та модернізації приватний сектор. Зі свого боку виробники напівфабрикатів промислового призначення в особі держави отримають постійного споживача продукції.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Україна має всі передумови для успішного функціонування та розвитку гірничо-металургійного комплексу, тож його занепад в останнє десятиріччя, цілком справедливо, може вважатися безпідставним.

Для стійкого розвитку металургії повинна існувати тристороння зацікавленість між державою, приватними власниками та суспільством в цілому. Але пошук компромісних шляхів вирішення проблемних питань вже тривалий час не дає позитивних результатів. Металургійна галузь не тільки не розвивається, але й відкотилася далеко назад у порівнянні з іншими світовими товаровиробниками.

Таким чином, враховуючи, що підвищення конкурентоспроможності вітчизняних металургійних підприємств є стратегічно важливим для держави завданням, з'являється гостра необхідність у застосуванні методів прямого втручання.

Література

1. Арапова О. М. Аналіз сучасного стану та тенденцій розвитку зовнішньоекономічної діяльності металургійних підприємств України / О. М. Арапова, Д. А. Горбатова // Науковий вісник Одеського національного економічного університету. — 2014. — № 8 (216). — С. 15–25.
2. Горяинова С. Б. Роль стратегического управления в повышении конкурентоспособности

металлургических предприятий / С. Б. Горяинова // Актуальные проблемы экономики. — 2009. — № 5. — С. 130–136.

3. Камишникова Е. В. Методика оцінки рівня економічної безпеки металургійного підприємства / Е. В. Камишникова // Актуальні проблеми економіки. — 2009. — № 11. — С. 77–83.

4. Пивоваров М. Г. Вплив зовнішніх і внутрішніх факторів на логістичну систему металургійного підприємства / М. Г. Пивоваров // Держава та регіони. Сер. «Економіка та підприємництво». — 2012. — № 2. — С. 142–149.

5. Пивоваров М. Г. Вплив логістичної системи на конкурентоспроможність сучасного металургійного підприємства : монографія / М. Г. Пивоваров, О. М. Шаповалов; ЗДІА. — Запоріжжя : ЗДІА, 2014. — 196 с.

6. Сталинская Е. В. Концептуальные основы стратегического управления устойчивым развитием металлургического предприятия / Е. В. Сталинская, А. А. Охтеня // Экономика промышленности. — 2012. — Т. 57–58, № 1–2. — С. 353–360.

7. Ткаченко А. М. Концептуальні засади формування економічної безпеки металургійного підприємства: монографія / А. М. Ткаченко; ЗДІА. — Запоріжжя: ЗДІА, 2012. — 199 с.

8. Офіційний сайт бази даних емітентів України [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://smida.gov.ua>.

9. Лядский М. В. Экономическая эффективность использования пылеугольного топлива (ПУТ) в доменных цехах металлургических предприятий Украины / М. В. Лядский, З. К. Афанасьев // Металл и литье Украины. — 2008. — № 11–12. — С. 8–9.

Поступила до редакції 27.11.14

© І. О. Казачков, 2014

УДК 338.43: 330

Н. Ф. Павленчик*

ФОРМУВАННЯ ВІДНОСИН НА РИНКУ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОЇ ПРОДУКЦІЇ

Подається оцінка системи відносин на ринку сільськогосподарської продукції. Розкрито властивості, риси й форми прояву їх в окремих сегментах ринку: виробництва, продукту, реалізації та споживання, які диверсифікуються і проявляють свій різновид відповідно до характеру діяльності окремого сегменту. Приділено значну увагу розвитку та видозміні відносин у сегменті виробництва, де виробничі відносини розглядаються як основа економічного життя продукту.

Ключові слова: ринок сільськогосподарської продукції, відносини, сегменти ринку, виробництво, продукт, реалізація, споживання.

Дается оценка системы отношений на рынке сельскохозяйственной продукции. Раскрыты свойства, черты и формы проявления их в отдельных сегментах рынка: производства, продукта, реализа-

* Павленчик Н. Ф. — канд. екон. наук, доцент кафедри економіки підприємства, Львівський національний аграрний університет, м. Дубляни.